TATRZAŃSKI PARK NARODOWY

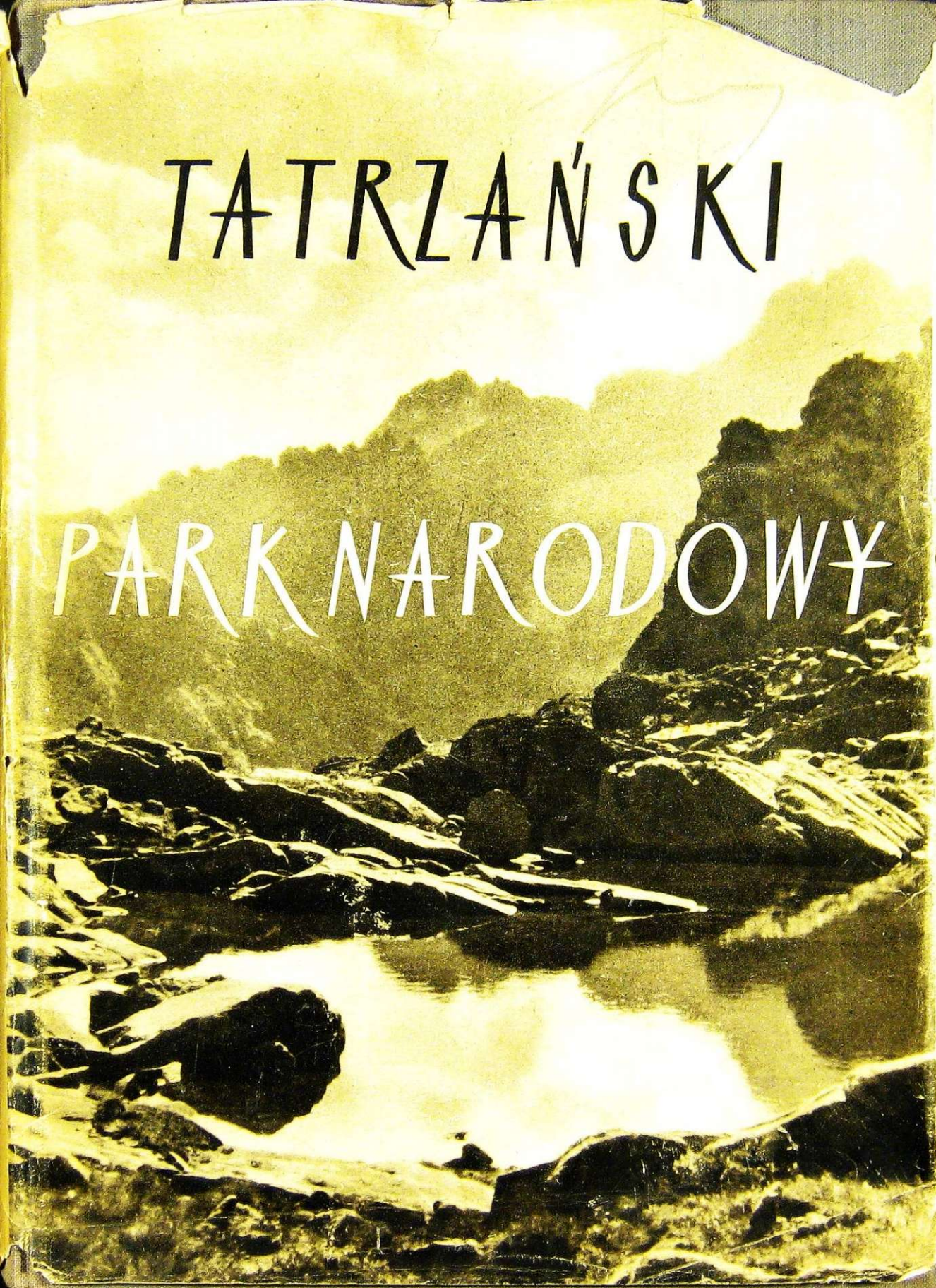

POLSKA AKADEMIA NAUK
ZAKŁAD OCHRONY PRZYRODY

WYDAWNICTWA POPULARNONAUKOWE

Nr 10

TATRZAŃSKI PARK NARODOWY

PRACA ZBIOROWA

POD REDAKCJĄ

WŁADYSŁAWA SZAFERA

167 rycin (fotografie, rysunki, mapy)

STOWARZYSZENIE INŻYNIERÓW I TECHNIKÓW
LEŚNICTWA I DRZEWNICTWA
Zarząd Oddziału w Krakowie
ul. Skaszewskiego 23

Drogim Kolegom F.R.J.
na pamiątkę pobytu w Krakowie
Wł. Szafer

Wł. Kociołek

KRAKÓW 1955

Redaktor książki: WŁADYSŁAW SZAFER
Sekretarz redakcji: WANDA KULCZYŃSKA

Obwolutę projektował: JÓZEF SZAJNA

ZAKŁAD OCHRONY PRZYRODY PAN KRAKÓW 1955

Wydanie I — Nakład 160+120+5320 egz. — Objętość 23,25 a. w. = a. d. 20$^{9}/_{16}$+3 wklejki — Papier rotogr. III kl. 70 100/16, gramatura 90 g/m^2 — Oddano do składania 5. III. 1955 — Podpisano do druku 3. X. 1955
Zam. 91/55 Druk ukończono w październiku 1955 M-5-80531

KRAKOWSKA DRUKARNIA NAUKOWA, KRAKÓW, UL. CZAPSKICH 4

TREŚĆ:

Str.

Władysław Szafer, Wstęp 5
I. Edward Passendorfer, Z przeszłości geologicznej 9
1. O czym mówią nam warstwy skalne 9
2. Okres węglowy 10
3. Perm 11
4. Trias 11
5. Jura 13
6. Kreda 14
7. Powstanie płaszczowin tatrzańskich 15
8. Trzeciorzęd 16
9. Epoka lodowa 17
II. Kazimierz Kowalski, Jaskinie tatrzańskie 20
1. Zjawiska krasowe 20
2. Namuliska jaskiniowe 22
3. Klimat i życie jaskiń 24
4. Przegląd jaskiń Tatr Polskich 27
5. Człowiek a jaskinie 34
III. Jerzy Michalczewski, Klimat Tatr 37
IV. Marian Gieysztor, O wodach tatrzańskich i ich faunie 45
1. Uwagi ogólne 45
2. Jeziora 47
3. Potoki i źródła 58
4. Świat zwierzęcy wód tatrzańskich 62
V. Jerzy Fabijanowski, Lasy tatrzańskie 73
1. Polodowcowa historia lasów tatrzańskich 73
2. Pierwotny las tatrzański w czasach wczesnohistorycznych 76
3. Czynniki wpływające na przemiany lasu tatrzańskiego 77
A. Osadnictwo 77
B. Pasterstwo 79
C. Górnictwo i hutnictwo 86
D. Budownictwo i przemysł drzewny 89
E. Stosunek ludności miejscowej i «turystów» do lasu tatrzańskiego 89
F. Klęski elementarne 91
a. Rabunkowa gospodarka kapitalistyczna zasadniczą przyczyną klęsk 91
b. Wiatr halny 91
c. Okiść 94
d. Lawiny 95
e. Kornik 96
4. Obecny stan lasów tatrzańskich 97
A. Drzewostany o charakterze pierwotnym 97
B. Drzewostany regla dolnego 99
C. Drzewostany regla górnego 104

D. Górna granica lasu 108
E. Piętro kosodrzewiny 112
5. Znaczenie lasów tatrzańskich 114
6. Zagospodarowanie lasów tatrzańskich 117
A. Dotychczasowa gospodarka 117
B. Ogólne wskazówki dotyczące przyszłego zagospodarowania lasów Tatrzańskiego Parku Narodowego 119
7. Uwagi końcowe 128
VI. Stanisława Pawłowska, Świat roślinny Tatr 132
1. Ogólny charakter roślin tatrzańskich w związku z warunkami życia w górach . . . 132
2. Rośliny wapienne i «granitowe» 137
3. Piętra roślinności i zespoły roślinne 142
4. Elementy flory Tatr 160
5. Pochodzenie roślin tatrzańskich 164
6. Z historii szaty roślinnej w Tatrach 166
7. Swoiste rysy flory Tatr i jej stanowisko w obrębie Karpat 167
8. Podział geobotaniczny Tatr 174
9. Ochrona szaty roślinnej 175
VII. Świat zwierzęcy Tatr 181
A. Kazimierz Kowalski, Ssaki 181
B. Bronisław Ferens, Ptaki 192
C. Kazimierz Sembrat, Płazy i gady 224
D. Roman J. Wojtusiak, Owady 235
VIII. Józef Kolowca, Pasterstwo w Tatrzańskim Parku Narodowym 245
IX. Witold H. Paryski, Turystyka a ochrona przyrody tatrzańskiej 257
1. Pionierzy turystyki tatrzańskiej 257
2. Naukowcy a turystyka 258
3. Pierwsi ochraniarze 260
4. Alarm o lasy 260
5. Zaślepienie Towarzystwa Tatrzańskiego 261
6. Taternicy przodownikami ochrony Tatr 262
7. Towarzystwo Tatrzańskie nawraca się 263
8. Program Pawlikowskiego 264
9. Dalsze dzieje 270
10. Turystyka masowa a ochrona Tatr 270
X. Walery Goetel, Dzieje realizacji Tatrzańskiego Parku Narodowego 273
1. Okres do pierwszej wojny światowej 273
2. Okres międzywojenny 285
a. Akcja po polskiej stronie Tatr 285
b. Akcja po czechosłowackiej stronie Tatr 291
3. Okres po drugiej wojnie światowej 296
Skorowidz nazw botanicznych 309
Skorowidz nazw zoologicznych 317
Skorowidz nazwisk 325

Na końcu każdego rozdziału zamieszczono wykaz ważniejszego piśmiennictwa.

WSTĘP

Powołanie do życia Tatrzańskiego Parku Narodowego uchwałą Prezydium Rządu z dnia 30 października 1954 roku stało się w opinii całego społeczeństwa ważnym i oficjalnym stwierdzeniem faktu, że Tatry były, są i będą zawsze uznane przez cały Naród za najpiękniejszy krajobraz Polski. Akt państwowy, uznający Tatry za Park Narodowy, poddaje je pieczy całego Narodu i cały Naród stawia na straży nienaruszalności tej jedynej w swoim rodzaju przyrody wysokogórskiej, jakiej na próżno szukalibyśmy w innych częściach naszego kraju, którym wszak nie brak wspaniałej nieraz urody.

Od tej chwili nie będą już rządziły w Tatrach przypadek i samowola. W miejsce ciągle zmieniających się i chwiejnych jak chorągiewka rządów Tatrami, w których okresy pomyślne należały do wyjątków, weszły już w życie postanowienia zawarte w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 30 października 1954 roku (Dz. U. z dnia 4 lutego 1955 roku, nr 4, poz. 23). Określając ściśle, naukowe, gospodarcze i turystyczne cele Tatrzańskiego Parku Narodowego, oddają one władanie nim jako dobrem całego Narodu w ręce ciał odpowiedzialnych, jakimi są Dyrektor i Rada Tatrzańskiego Parku Narodowego, w skład której wchodzą również przedstawiciele interesów gospodarczych i turystycznych[1].

Nowe prawa i nowe obowiązki wynikające dla obywateli Państwa Polskiego z faktu objęcia Tatr postanowieniami rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie utworzenia Tatrzańskiego Parku Narodowego, musi sobie przyswoić całe społeczeństwo, przede wszystkim zaś wszyscy ci, którzy Tatry zwiedzają lub w terenie Skalnego Podhala pracują w jakimkolwiek charakterze. Niniejsza książka

---

[1] Pierwsze posiedzenie Rady T. P. N. odbyło się w Zakopanem 28 lipca 1955 roku.

wydana przez Zakład (Instytut) Ochrony Przyrody Polskiej Akademii Nauk (Kraków, ul. Ariańska 1) daje wszystkim, którzy rzetelnie pragną poznać przyrodę Tatr, wiadomości o niej ujęte w formie żywej i popularnej, niemniej ściśle naukowej. Książką tą wzywa najwyższa polska instytucja naukowa społeczeństwo do poznania przyrody Tatrzańskiego Parku Narodowego. Apel ten kieruje ona zwłaszcza do wszystkich młodych uczestników wycieczek w Tatry, spodziewając się, że wśród nich znaleźć się mogą przyszli naukowcy, którzy będą może mogli stać się godnymi kontynuatorami wielkich naukowych dzieł o Tatrach: Staszica i Limanowskiego, Kotuli i Raciborskiego, Nowickiego i Władysława Kulczyńskiego, Stanisława i Mariana Sokołowskich i wielu innych.

Redakcja dołożyła starań, aby autorami poszczególnych rozdziałów byli dobrzy znawcy i gorliwi miłośnicy Tatr. Narodziny Tatr z miliony lat trwających przeobrażeń geologicznych opisał w sposób urzekający profesor Passendorfer. O jaskiniach i szczególnych formach żyjących w nich istot napisał znany «grotołaz», docent Kowalski. Krótki ustęp o klimacie Tatr opracował w znacznej mierze oryginalnie mgr Michalczewski. Niestety nie udało się redakcji zdobyć obszerniejszego na ten temat rozdziału, jak również nie udało się jej uzyskać rozdziału o morfologii i innych geograficznych właściwościach Tatr. Lukę tę wypełnimy — mam nadzieję — w następnym wydaniu książki. Wody tatrzańskie i ich faunę opisał znawca tego przedmiotu profesor Gieysztor. Obraz lasów tatrzańskich przedstawił młody ich badacz docent Fabijanowski, osobliwy świat roślinny Tatr opisała dr Pawłowska, świat zwierzęcy został opracowany zbiorowo przez grupę znanych tatrzańskich faunistów, profesorów Sembrata i Wojtusiaka i docentów Ferensa i Kowalskiego.

Powyższe rozdziały o przyrodzie Tatr nie wyczerpują całego zakresu wiedzy przyrodniczej o Tatrach. O brakach geograficznych już wspomniałem. Dodam tu jeszcze brak osobnego rozdziału o minerałach i skałach Tatr, o ich morenach, o glebie, jej przeobrażeniach, erozji, mikroflorze i mikrofaunie; brakuje tu również osobnych rozdziałów o zwierzynie łownej i łowiectwie, o roślinach leczniczych i biologii kwiatów, o łąkach i polach uprawnych i wiele innych. Lecz nasza książka nie jest monografią, nie ma przeto obowiązku wyczerpywać tematu nawet pod względem przyrodniczym, nie mówiąc już o stronach gospodarczej i turystycznej. Aby wszakże i te dwa ważne działy wiedzy o Tatrach znalazły w niej swój ślad, dołączono rozdział doskonałego znawcy, docenta Kolowcy o pasterstwie w Tatrach oraz krótki rozdział o turystyce i jej stosunku do ochrony przyrody czynnego i doświadczonego turysty Paryskiego.

Książkę naszą zamyka interesujący wszystkich szkic historii realizacji Tatrzańskiego Parku Narodowego napisany przez profesora Goetla, który przez dziesiątki lat nie tylko pilnie śledził bieg tej wielkiej dla nas wszystkich «ochraniarzy» sprawy, lecz przy jej realizacji «magna pars fuit».

Tatry oglądane przez treść naszej książki o ich przyrodzie są pomniejszone. Pomniejszają je nie tylko luki w samym układzie i w treści książki, lecz zupełny brak w niej wiadomości o tych ludziach tatrzańskich, którzy bądź przez swą twórczość literacką, bądź też artystyczną stworzyli o Tatrach lub z Tatr wysnuli nieśmiertelne wartości dla narodowej kultury. My, przyrodnicy, dając dziś w postaci tej skromnej książki społeczeństwu garść wiedzy o przyrodzie Tatr, pragnęlibyśmy bardzo, aby również i humaniści miłujący tak jak i my Tatry, z okazji utworzenia Tatrzańskiego Parku Narodowego przypomnieli ze swej strony wszystkim przekraczającym dziś w nowych warunkach granice Parku, o legionie wielkich twórców w dziedzinie literatury i sztuki Tatr i Skalnego Podhala.

Wreszcie mamy prawo oczekiwać, że grupa czynnych turystów-taterników chodząca niestrudzenie od Chałubińskiego i Sabały po Tatrach, wniesie również swój wkład w budujące się realnie fundamenty organizacyjne naszego najpiękniejszego Parku Narodowego, w postaci odrębnych publikacji. Jeżeli te nadzieje się spełnią, okaże się dopiero wszystkim idącym w Tatry, jak wielkiego czynu społecznego dokonał Rząd Polski uchwalając w dniu 30 października 1954 roku rozporządzenie o Tatrzańskim Parku Narodowym.

Odtąd nie powinno być żadnej sprawy tatrzańskiej, która by była załatwiana pokątnie, po «kumotersku» lub biurokratycznie. Nie powinno być też w tej dziedzinie żadnej sprawy mało ważnej lub mało interesującej ogół obywateli. Łamy całej prasy powinny szeroko otworzyć się na przyjęcie licznych głosów społecznych, które swobodną dyskusją objąć winny jak najszersze warstwy Narodu. Tylko bowiem powszechne i nigdy nie słabnące zainteresowanie się Tatrami całego społeczeństwa nada żywą treść nowej i tak jeszcze młodej ich nazwie:

Tatrzański Park Narodowy.

Władysław Szafer

Zabrze, 10 maja 1955 r.

Vanessidae 243
Vipera berus 231, 233
Vipera berus var. *prester* 233
Vespertilio discolor 188
Vulpes vulgaris 189

wapiti 292
ważki 233, 241, 242, 243
ważki nierównoskrzydłe 241
ważki równoskrzydłe 241
węże 232, 233
widelnice 241
widłonogi 63, 64, 66, 68
wiewiórka 182, 189
wije 26, 193
wilk 23, 189
wioślarki 63, 64, 66, 68
wirki 65, 66, 67, 68, 71
włochatka Tengmalma 199
wodopójki 68
wojsiłkowate 240
woły 81, 246, 254
wrończyk alpejski 192, 218
wrończyk żółtodzioby 192
wrotki 58, 68, 69
wróbel skalny 223
wróblowate 195, 222
wydry 182, 190
wypławki 65
wyrynniki 244

zając 182, 189
zaleszczotki 26
zaskroniec zwyczajny 232
zięba alpejska 218
zięba zwyczajna 197, 199
znużka 26

zorzynek rzeżuchowiec 235, 238
Zygoptera 241

żaba trawna 224, 225, 230
żaba wodna 230, 231
żądłówki 244
żerdzianka 103
żmija zygzakowata 231, 232, 233
żołędnice 189
żółw 233